

RAZVOJ NORMI ZA DESKRIPTIVNU KATALOGIZACIJU KROZ PRIZMU ELEKTRONIČKE GRAĐE

THE DEVELOPMENT OF DESCRIPTIVE CATALOGUING STANDARDS SEEN THROUGH THE PRISM OF ELECTRONIC RESOURCES

Tanja Buzina

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

tbuzina@nsk.hr

UDK / UDC 025.31:004

Pregledni rad / Review

Primljeno / Received: 11. 11. 2015.

Sažetak

Rad daje pregled razvoja normi za deskriptivnu katalogizaciju iz perspektive elektroničke građe, od specijaliziranog standarda ISBD(ER)-a do novog objedinjenog izdanja ISBD-a i usporedbu s međunarodnim standardom *Resource Description and Access: RDA*.

Ključne riječi: ISBD objedinjeno izdanje, ISBD(ER), RDA, elektronička građa, deskriptivna katalogizacija

Summary

The paper presents an overview of the descriptive cataloging standards development from the electronic resources perspective from the specialized ISBD(ER) standard to the new ISBD consolidated edition, and compares them to the international standard *Resource Description & Access: RDA*.

Keywords: ISBD consolidated edition, ISBD(ER), RDA, electronic resources, descriptive cataloging

Uvod

Propisi za opis elektroničke građe sadržani su već u *Međunarodnom standardnom bibliografskom opisu neknižne građe* (ISBD(NBM)) iz 1977. koji je obuhvaćao i opis strojno čitljivih datoteka. Hrvatski prijevod objavljen je 1981.¹ Nakon toga IFLA je 1990. objavila *Međunarodni standardni opis računalnih datoteka* (ISBD(CF)). Vrlo brzo pristupilo se osuvremenjivanju ISBD(CF)-a, a zbog brzih promjena digitalne tehnologije i pojave novih materijalnih nositelja i formata, uočena je i potreba za promjenom naziva standarda. Konačan je rezultat rada na preradbi ISBD(CF)-a bio novi standard *ISBD(ER): međunarodni standardni bibliografski opis elektroničke građe iz 1997.*, a hrvatski prijevod objavljen je 2001.² ISBD(ER) nije doživio novo osuvremenjeno izdanje kako je u uvodu najavljeno; u međuvremenu su se pojavili novi konceptualni modeli za opis građe (FRBR, FRAD, FRSAD), a 2011. izašlo je objedinjeno izdanje ISBD-a³ s kojim su prethodni specijalizirani ISBD-i stavljeni izvan upotrebe. Hrvatska knjižničarska zajednica u potpunosti je prihvatila specijalizirane ISBD-e, a sada i objedinjeni ISBD, kao normu za opis građe.

Na međunarodnom planu iste se godine pojavio i novi standard sadržaja za opis i pristup građi – *RDA: Resource Description and Access* kao sljednik anglo-američkih kataložnih pravila, temeljen na konceptualnim modelima FRBR i FRAD.

U radu će se usporediti neki elementi opisa „elektroničke građe“ u objedinjenom izdanju ISBD-a s ISBD(ER)-om i RDA-om.

1. O definiciji elektroničke građe

Definicija elektroničke građe prema ISBD(ER)-u je: „Građa (podaci i/ili programi (i)) kodirana za rad na računalu. Obuhvaća građu koja zahtijeva uporabu vanjskih uređaja računala (npr. čitač CD-ROM-a) i online službe (npr.

¹ Klarin, Sofija. Definicije i nazivlje elektroničke građe : s pregledom nazivlja u Vjesniku bibliotekara Hrvatske. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 50, 4(2007), 26-46. Dostupno i na: [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/513/vbh/God.50\(2007\),br.4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/513/vbh/God.50(2007),br.4)

² Radović, Marija; Ana Barbarić. ISBD - od prošlosti k budućnosti. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 4(2013), 203-226. Dostupno i na: [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1661/vbh/God.56\(2013\),br.4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1661/vbh/God.56(2013),br.4)

³ Hrvatski je prijevod objavljen 2014.

raspravišta, elektronički bilteni i mrežna mjesta).⁴ Što su „podaci“ objašnjava se u Dodatku C ISBD(ER)-a: podacima se smatraju slovni, slikovni, brojčani, prikazni (kartografski i zvučni), tekstni podaci (bibliografska baza podataka, dokumenti, časopisi, bilteni⁵). Iz toga je proizišla i praksa u katalogizaciji da se sva građa koja je na elektroničkom mediju označuje općom oznakom građe kao „elektronička građa“ jer je primarni kriterij za određivanje vrste građe materijalni nositelj, a ne (elektronički) sadržaj.

Novi ISBD definiciju elektroničke građe proširuje nekim dijelovima iz uvodnog poglavlja ISBD(ER)-a, gdje je ona imala ulogu opće oznake građe dok, s druge strane, uvođenjem skupine 0 opću oznaku građe ukida. U objedinjenom izdanju ISBD-a definicija elektroničke građe je: „Jedinica građe koja se sastoji od građe kojom upravlja računalo, a uključuje građu koja zahtijeva uporabu vanjskih uređaja (npr. čitač CD-ROM-a) priključenih na računalo; građa se može i ne mora koristiti na interaktivan način. Obuhvaćene su dvije vrste građe: podaci (u obliku brojeva, slova, grafičkih elemenata, slika i zvuka ili njihovih kombinacija) i programi (naredbe ili upute za izvođenje određenih zadataka uključujući obradu podataka). Mogu se i kombinirati tako da uključuju i elektroničke podatke i programe (npr. obrazovni softver s tekstom, grafike i programi). Ova se definicija elektroničke građe najvećim dijelom može primijeniti na građu koja je opće dostupna, uključujući građu koja je dostupna putem telekomunikacija. Odnosi se i na građu koja je proizvedena i/ili izrađena za ograničeno raspačavanje, građu koja se dostavlja na zahtjev uz naplatu ili onu koja se izrađuje po narudžbi. Građa koja je pohranjena u stalnoj memoriji računala (ROM) smatra se dijelom uređaja na kojem je pohranjena i, ako se katalogizira, s njom se postupa kao s daljinski dostupnom građom. Programirane igrčke, kalkulatori i ostali programirani proizvodi nisu obuhvaćeni ISBD-om“.⁶

Definicija elektroničke građe i dalje uključuje elemente i sadržajnih (podaci, programi) i fizičkih obilježja građe (građa kojom upravlja računalo, građa koja zahtijeva uporabu vanjskih uređaja priključenih na računalo, građa

⁴ ISBD(ER) : međunarodni standardni bibliografski opis elektroničke građe : prerađeno izdanje ISBD(CF)-a, međunarodnoga standardnoga bibliografskog opisa računalnih datoteka / preporučila Radna grupa za pregled ISBD(CF)-a ; [s engleskoga prevele, hrvatske primjere odabrale i izradile Tanja Buzina i Sofija Klarin]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2001. Str. 114.

⁵ Nije poznato zašto nisu navedene novine i knjige.

⁶ ISBD : međunarodni standardni bibliografski opis / preporučila Skupina za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela i predgovor napisala Ana Barbarić]. Objedinjeno izd. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014. Str. 301-302.

pohranjena u stalnoj memoriji računala) tako da ISBD i dalje kao posebnu vrstu građe navodi „elektroničku građu“ i određuje je, kao i ISBD(ER), s obzirom na vrstu medija, što je u proturječnosti s novom skupinom 0 koja razdvaja oblik sadržaja od vrste medija.

Čini se da ISBD u svojim odredbama nije dosljedno i potpuno proveo tranziciju od opće oznake građe iz prethodnih specijaliziranih ISBD-a u oblik sadržaja i vrstu medija kako to propisuje u skupini 0.

Primjenjujući za opis model entitet-odnos, RDA u Pojmovniku uopće ne navodi pojam „elektronička građa“. Podatke o vrsti sadržaja navodi kao atribute entiteta *djelo/izraz*, a vrsta medija i materijalni nositelj atributi su entiteta *pojavni oblik/jedinica građe*.

2. Opće odredbe (uvodno poglavlje) i elementi opisa ISBD-a

2.1. Predmet i postupanje s građom

U uvodnom poglavlju (A.1.3) ISBD upućuje da „pri opisu jedinice građe koja ima obilježja različitih vrsta građe (npr. elektronička neomeđena građa, digitalizirana karta koja izlazi u nastavcima), katalogizator treba kombinirati odredbe za različite vrste građe koje su neophodne za opis svih aspekata jedinice građe, uključujući njezin sadržaj, nositelj i način izlaženja“. U odnosu na ISBD(ER) koji preporučuje da „kad elektronička građa ima svojstva opisana drugim ISBD-ima (npr. elektronička serijska publikacija...), bibliografska središta najprije u potpunosti primijene propise ISBD(ER)-a, a zatim i propise drugih ISBD-a“⁷, to je promjena fokusa s medija na sadržaj.

U uputama za postupanje s građom (A.2) i uvjetima za izradu novoga zapisa za novo izdanje ISBD i ISBD(ER) se podudaraju; ISBD zadržava uputu iz ISBD(ER)-a da se s e-građom postupa na dva načina – ovisno o tome radi li se o građi kojoj se pristupa izravno (prijenosni medij) ili daljinski (ne postoji materijalni nositelj kojim se može rukovati). Radi se zapravo samo o tehničkoj razlici u načinu pristupa sadržaju građe, ali ne i o razlici bitnoj za bibliografski opis. Ipak, pokušaj ujednačavanja opisa daljinski i mjesno dostupne građe vidljiv je u uvođenju skupine 5 (Materijalni opis) kao obveznog elementa opisa daljinski dostupne građe koja je u ISBD(ER)-u bila obvezna samo za mjesno dostupnu građu.

⁷ ISBD(ER). Nav. dj. Str. 12.

Oba standarda navode da „novo izdanje [elektroničke građe] nastaje kada se utvrdi da postoje značajne razlike u intelektualnom i umjetničkom sadržaju jedinice građe“. Ostaje nedorečeno kakve su to promjene koji pokazuju na „značajne razlike u intelektualnom i umjetničkom sadržaju“ da bi se smatrale novim izdanjem.

U objedinjeno izdanje ISBD-a, za razliku od ISBD(ER)-a koji navodi samo uvjete za izradu novoga zapisa za građu na prijenosnim medijima (mjesno dostupna građa), uključeni su i uvjeti za izradu novoga zapisa za integrirajuću građu⁸ kojoj pripada najveći dio *online* građe (daljinski dostupna građa). To su:

- kad promjena podatka o izdanju ukazuje na značajnu promjenu opsega ili područja kojemu je jedinica građe namijenjena
- kad se mijenja materijalni medij
- kad je jedinica građe nastala spajanjem dviju ili više jedinica građe
- kad dvije ili više jedinica građe nastanu diobom jedne jedinice građe.

RDA propisuje izradu novoga zapisa u još jednom slučaju – kada jedinica integrirajuće građe mijenja način izlaženja i postaje višedijelna omeđena građa ili serijska jedinica građe, i obratno – kada višedijelna omeđena građa ili serijska jedinica građe mijenja način izlaženja i postaje integrirajuća građa. Takav je pristup koristan jer se promjenom načina izlaženja, npr. iz serijske u integrirajuću, mnogi podaci mijenjaju: bibliografska razina u uvodnom polju mijenja se iz serijske u integrirajuću, kodirani podaci (učestalost izlaženja, redovitost, vrsta neomeđene građe, način izrade zapisa iz slijednog u integrirajući), brožčani podaci serijske jedinice građe, materijalni opis, napomene.⁹ Možda bi se ova dopuna mogla unijeti u neko buduće izdanje ISBD-a.

2.2. Izvori podataka

Osnova za opis je sama jedinica građe, a opće je načelo da se izvor podataka s prednošću odabire prema iscrpnosti podataka za identifikaciju, neposrednoj blizini izvora podataka i postojanosti izvora podataka. Za elektroničku su građu izvori podataka u ISBD-u (A.4.2.4) isti kao što ih je identificirao

⁸ Preuzeto iz ISBD(CR)-a.

⁹ Buzina, Tanja; Karolina Holub. Mrežna građa : upute za katalogizaciju u bibliografskom formatu MARC21 [citirano: 2015-10-21]. 12. verzija dopuna, izd. 1999. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2011. Dostupno na: http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/02/mrežna-grada_final_web.pdf

ISBD(ER) – unutarnji izvori, izvor koji se javlja na materijalnom nositelju ili na naljepnici materijalnog nositelja, spremnica, dokumentacija uz građu ili druga popratna građa.

Kada se podaci ne mogu pronaći ni na jednom od navedenih izvora ISBD(ER) dopušta i korištenje vanjskih izvora (bibliografske baze podataka), dok su vanjski izvori u objedinjenom ISBD-u izostali.

U A.4.2.4 ISBD ističe posebno izvore za „elektroničku građu“ kao da se i dalje radi o posebnoj vrsti građe, iako uvođenjem skupine 0 postoje samo programi i skupovi podataka kao „sadržaj iskazan digitalno, namijenjen obradi pomoću računala“, a „elektronički“ je samo jedna od vrsta medija.

2.3. Kratice

ISBD propisuje samo latinske kratice *et al.*, *s.l.*, *s.n.*, *etc.*, *i.e.* U različitim odredbama ISBD govori o uporabi standardnih kratica, ali ostavlja mogućnost izbora („kratice se mogu upotrijebiti“), npr. 3.3.3 „riječi sadržane u oznaci mogu se kratiti“; 5.1.2 „izrazi se mogu kratiti“; 5.1.4 „riječ ili kratica“; 6.6.1 „standardne kratice mogu se upotrijebiti“; 8.1.3 „mogu se koristiti standardne kratice“.¹⁰ ISBD uporabu kratica prepušta odluci katalogne agencije, a u Dodatku C navedene su kratice koje se preporučuju, ali nisu propisane kao obvezne.

RDA ne koristi kratice u opisu, osim kada je na samoj jedinici građe neki podatak naveden u obliku kratice. Mjerne jedinice (cm, min) i oznake formata (CD-ROM, PAL) ne smatraju se kriticama.¹¹

Pitanje korištenja kratica u opisu ostaje u nadležnosti katalogne agencije – u našem slučaju novom nacionalnom pravilniku za katalogizaciju koji je u izradi.

2.4. Velika i mala slova

O postupanju s velikim i malim slovima u opisu (A.7) ISBD navodi da „u načelu, u pismima u kojima je pisanje velikih slova važno, prvo slovo prve riječi svake skupine treba biti veliko; prvo slovo prve riječi nekih elemenata ili dijelova elemenata također treba biti veliko (...). Velika slova u ostalim riječima pišu se prema pravopisu jezika i pisma koji se upotrebljavaju u opisu.“

¹⁰ O korištenju kratica u skupini napomena u ISBD-u nema nikakve upute.

¹¹ RDA : resource description & access / developed in a collaborative process led by the Joint Steering Committee for Development of RDA (JSC), representing the American Library Association ... [et al.]. Chicago : American Library Association, 2010.

Vrlo često kod *online* integrirajuće građe, a sve češće i kod oblikovanja naslova tiskane neomeđene građe, javlja se neuobičajena uporaba velikih i malih slova u naslovu (*e-Hrvatska, ZaMirZINE, eIvanec*) i katalogizator je u nedoumici kako postupiti jer o tome nema jasnih pravila.

RDA razlikuje elemente opisa koji slijede načelo bilježenja (*recording*) i načelo preuzimanja podatka (*transcribing*).¹² Za velika i mala slova u naslovu slijedi načelo preuzimanja¹³ pa dopušta da se velika i mala slova u naslovu prenose doslovno kako su navedena u izvoru podataka. Prema tomu bi se naslov mrežnog portala *ZaMirZINE* navodio u istom obliku u kojem se nalazi na izvorniku i ne bi se preoblikovao u *Zamirzine* kao što je bila dosadašnja praksa u pokušaju slijeđenja pravila da se velika slova pišu prema pravopisu jezika i pisma koji se upotrebljavaju u opisu.

Kako će se postupati s velikim i malim slovima i hoće li se ova odredba ISBD-a nadopuniti pitanje je koje će se rješavati u okviru izrade novoga nacionalnog pravilnika za opis građe.

3. Oblik sadržaja i vrsta medija (skupina 0)

U objedinjenom izdanju ISBD-a skupina 0 zamjenjuje opću oznaku građe koja je u ISBD(ER)-u bila poželjan, ali ne i obvezan element.¹⁴ Skupina 0 sada je obvezan element opisa, a podaci se bilježe jezikom koji je odabrala katalogna agencija. Odvajanje podatka o obliku sadržaja građe i podatka o vrsti medija na kojem je sadržaj ostvaren odmah na početku opisa korisniku bi trebalo olakšati pronalazjenje, identificiranje i odabir građe. Još jedan razlog za uvođenje skupine 0 bio je ispraviti zbrku s podacima u općoj oznaci građe koja je bila kombinacija podataka o sadržaju, vrsti građe i materijalnom nositelju,

¹² „Bilježenje“ podrazumijeva da je pronađeni podatak na neki način „preuređen“ u opisu, već prema tome kakva su prihvaćena pravila. Nepreuzimanje velikih i malih slova s izvornika u glavnom stvarnom naslovu primjer je primjene načela „bilježenja“. „Preuzimanje“ podrazumijeva navođenje podatka u istom obliku u kojem se nalaze na građi bez prepravljivanja.

¹³ RDA načelo preuzimanja podataka u obliku u kojem su navedeni u izvorniku osim na stvarni naslov primjenjuje i na podatak o izdanju, brojčane podatke za serijske jedinice građe, izdavanje (mjesto, nakladnik, godina, tiskara), nakladničku cjelinu i višedijelnu omeđenu građu.

¹⁴ *Više o skupini 0 u:* Barbarić, Ana. Skupina 0 ujednačenog izdanja ISBD-a iz 2011. ili Kako smo od opće oznake građe došli do oblika sadržaja i vrste medija. // 14. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredili Sanjica Faletar Tanacković, Damir Hasenay. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str. 20-35.

a položaj opće oznake građe neposredno iza glavnog stvarnog naslova remetio je logičan slijed podataka u stvarnom naslovu u skupini 1.¹⁵

Prikaz ovih podataka na početku opisa, kako sugerira ISBD, u većini *online* kataloga koji već koriste mogućnosti kombinacije kodiranih podataka za prikaz vrste građe i materijalnog nositelja na početku opisa (npr. zvučna građa-kompaktni disk ili *online*-serijska publikacija) prouzročit će ponavljanje podataka ili će zahtijevati znatne promjene postavki za prikaz podataka u *online* katalogu. Zasad knjižnice koje rade zapise u formatu MARC 21 i koriste ISBD kao standard za opis, ove podatke navode kao zasebne podatke u poljima 336 (Vrsta sadržaja) i 337 (Vrsta medija) sa specifikacijom izvora izraza ili koda (potpolje \$2) koji se koristi za bilježenje ovih podataka.¹⁶

RDA također ukida opću oznaku građe i odvaja je na tri skupine podataka: *vrsta sadržaja*, *vrsta medija*, *vrsta nositelja* (sa zadanoga popisa), gdje je *vrsta sadržaja* atribut za identifikaciju entiteta *djelo/izraz*, a *vrsta medija* i *nositelj* atributi za identifikaciju entiteta *pojavni oblik/jedinica građe*.¹⁷

U objedinjenom izdanju ISBD-a izostavljen je Dodatak C, koji je postojao u ISBD(ER)-u, u kojem su bili navedeni izrazi za opću oznaku građe (skupina 1), oznaku vrste građe (skupina 3) i posebnu oznaku građe (skupina 5), tako da izrazi za vrstu nositelja nigdje nisu popisani niti propisani.

Uvođenjem skupine 0 više ne postoji, kao do sada, „elektronička građa“ kao vrsta građe. Elementi podataka kojima se bavio poseban standard ISBD(ER) raščlanjeni su na oblik sadržaja (program, skup podataka) i na vrstu medija (elektronički).¹⁸ Skupinom 0 ISBD težište s identifikacije građe prema fizičkom nositelju (kao u ISBD(ER)-u) premješta na oblik i obilježje sadržaja koji odražavaju temeljni oblik u kojem je sadržaj jedinice građe iskazan i ljudska osjetila kojima može biti percipiran.

Primjenjujući skupinu 0 knjižnice će ustanoviti da u svojim zbirkama imaju mnogo građe na elektroničkom mediju, ali vrlo malo „elektroničkog“ sadržaja (programi, skup podataka).

¹⁵ International standard bibliographic description : (ISBD) : Area 0 : content form and media type area / recommended by the ISBD Review Group ; approved by the Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section, December 2009 [citirano: 2015-11-03]. Revised 28 December 2009. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/isbd/area-0_2009.pdf

¹⁶ Primjer primjene podataka skupine 0 u katalogu Španjolske nacionalne knjižnice za naslov *Pisma ljubavi i mržnje* [citirano: 2015-11-03]. Dostupno na: <http://catalogo.bne.es/uhtbin/webcat>

¹⁷ Mapping of RDA content types to ISBD content forms and media type [citirano: 2015-11-03]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/node/5618>

¹⁸ Međutim, u ostalim skupinama ISBD-a i dalje se izdvajaju posebne odredbe koje se odnose na elektroničku građu kao vrstu građe.

4. Stvarni naslovi i podaci o odgovornosti (skupina 1)

Kada se navode podaci o stvarnom naslovu i podacima o odgovornosti misli se u ISBD-u na podatke koji se odnose, rječnikom FRBR-a, na entitet *pojavnii oblik*.¹⁹ Prvi element skupine je glavni stvarni naslov kojem je dodijeljen status „obvezno kad je dostupno“ iako se on dodjeljuje i bilježi u uglatoj zagradi i kada opisujemo građu koja nema naslova.

Kada se radi o identifikaciji glavnog stvarnog naslova za jedinice građe s više izvora podataka s prednošću (1.1.4.2.2, dio koji se odnosi na „elektroničku građu“) nije jasna uputa ISBD-a da se podatak odabire „s prvog od dva ili više uzastopnih izvora podataka“ budući da je cijela jedinica građe izvor podataka i da podaci nisu linearno raspoređeni.

ISBD podrazumijeva da se podatak o naslovu i podatak o odgovornosti moraju preuzeti s istoga mjesta, tj. istoga izvora podatka s prednošću (1.4.5.2). Primjeri koje daje ilustriraju samo tiskane jedinice građe. Prvi izvor podataka s prednošću za „elektroničku građu“ je unutarnji izvor, ali to ne znači da se podatak o odgovornosti nalazi na istoj stranici ili u istom izborniku kao i stvarni naslov. S obzirom na specifičnu organizaciju podataka na netiskanoj građi odredbu 1.4.5.2 trebalo bi izmijeniti tako da se podaci o odgovornosti koji jesu preuzeti s izvora podataka s prednošću, ali se ne javljaju na istom mjestu kao i stvarni naslov, ne stavljaju u uglatu zagradu.

RDA podatke o odgovornosti preuzima s bilo kojeg mjesta na jedinici građe, a izvore podataka s prednošću propisuje za stvarni naslov i to s obzirom na postupke opisa (jednorazinski, analitički, višerazinski), način izlaženja (omeđena u jednom dijelu, višedijelna omeđena, serijska, integrirajuća) i prema formatu prikaza sadržaja.

Za navođenje podataka o odgovornosti za jedinice građe s više izvora podataka s prednošću (1.4.5.9) ISBD ne daje posebnu uputu za „elektroničku građu“, tj. programe i skupove podataka, te nedostaje i specifikacija koje podatke treba navoditi i kojim logičkim redoslijedom. Trenutačna je praksa da se za *online* građu navode programeri i dizajneri, a izostavljaju *webmasteri* ili tehnički administratori.

Kako će se u novom pravilniku za katalogizaciju primjenjivati odredba da se glavni stvarni naslov preuzima doslovno iz izvora podataka s prednošću, pri čemu se velika slova i interpunkcijski znakovi ne moraju vjerno preuzimati (1.1.5.1), ovisit će o odluci o uporabi velikih i malih slova u opisu (A.7).

¹⁹ ISBD. Objedinjeno izd. Nav. dj. Str. XVI.

Pravilo (1.3.3.2) da se u određenim slučajevima stvarni naslov može dopuniti podacima iz sadržaja jedinice građe primjenjivo je za blogove s kojima se prema *Priručniku za ISSN* postupa kao sa serijskim jedinicama građe.

5. Izdanje (skupina 2)

ISBD preuzima uputu iz ISBD(ER)-a za elektroničku građu u kojoj se izrazi kao *verzija, objava* itsl. ne mogu uvijek smatrati novim izdanjem i nisu pouzdan podatak da se radi o novom izdanju. Kako katalogizator treba postupiti ako na jedinici građe ne postoji formalni podatak o novom izdanju? Budući da katalogizator ne ide u istraživanje i usporedbu sadržaja različitih verzija, jedino će postojanje formalnog podatka pronađenog na jedinici građe biti mjerodavno.

Općenita odredba o preuzimanju podatka o izdanju u opis (2.1.2) „kada se ne nalazi u izvoru podataka s prednošću, zatvara se u uglatu zagrađu”²⁰, za elektroničku građu nije primjenjiva jer izvor s prednošću je unutarnji i dio je same jedinice građe, a može biti i materijalni nositelj (naljepnica), spremnica ili popratna građa i dokumentacija. Pravilo u skupini 2 nije usklađeno s tekstom napomene o izdanju (7.2) u kojoj se vrlo usko ograničava propisani izvor podataka o izdanju i vezuje ga uz isti izvor kao i stvarni naslov.

Izvori podataka za izdanje u RDA-u postavljeni su vrlo široko: isti izvor kao i glavni stvarni naslov, drugi izvor unutar same jedinice građe, drugi izvori kao što su popratna građa, spremnica, referentni izvori. Podaci o izdanju ne skraćuju se nego se prenose kako su navedeni na samoj jedinici građe, npr. *Nouvelle édition, Interactive version*.

6. Podaci specifični za vrstu građe (skupina 3)

Skupina 3 koja je u ISBD(ER)-u uvedena za opis vrste i opsega građe u objedinjenom je izdanju ISBD-a ukinuta. Anne Sandberg-Fox navodi da je već prilikom revizije ISBD(ER)-a bilo prijedloga da se skupina 3 Vrsta i opseg građe ukine i podaci prebace na neko drugo mjesto u opisu. Argumenti

²⁰ Isto, str. 107.

za ukidanje bili su da je skupina redundantna s drugim dijelovima opisa i nije korisna. Oznake koje se koriste podsjećaju na izraze za žanr i nisu prikladne za ovu skupinu.²¹

Podaci o vrsti i opsegu građe koji su u ISBD(ER)-u pripadali skupini 3 u zadnjem su ISBD-u razmješteni u skupinu 0 i skupinu 5.

U uvodnom poglavlju (A.4.1) ISBD navodi skupinu 3 za integrirajuću građu, međutim u sadržaju same skupine 3 ne spominje se integrirajuća građa. Brojčani podaci spominju se samo u kontekstu serijskih jedinica građe. Integrirajuća građa može imati brojčane podatke (to su najčešće kronološke oznake) i trebalo bi skupinu 3 dopuniti tako da bude obuhvaćena i integrirajuća građa. Naziv skupine 3 bio bi Brojčani podaci (serijske i integrirajuće jedinice građe).

7. Izdavanje, proizvodnja, raspačavanje (skupina 4)

Kada je uz ime jednog nakladnika vezano više mjesta izdavanja koja se javljaju u nizu (4.1.3), ISBD daje prednost mjestu koje je grafički istaknuto. RDA prednost daje redosljedu pojavljivanja, dosljedno primjenjujući načela preuzimanja podatka.

S godinom autorskog prava (*copyrighta*) ISBD (4.3.6) postupa nešto drugačije od ISBD(ER)-a gdje se godina autorskog prava može dodati godini izdavanja ako je bibliografsko središte smatra važnom. Novina koju uvodi ISBD je da se godina *copyrighta* dodaje godini izdavanja kad je različita od godine izdavanja i kad se smatra značajnom za korisnike kataloga. Poticaj ovoj promjeni vjerojatno je suočavanje knjižnica s potrebom uspostavljanja novih poslovnih procesa vezanih uz digitalnu građu i pitanja upravljanja autorskim pravom u kontekstu digitalne građe.

²¹ Sandberg-Fox, Anne. ISBD(ER) i novi razvojni smjerovi u obradi elektroničke građe. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 46, 1/2(2003), 50-59. Dostupno i na: [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/111/vbh/God.46\(2003\),br.1/2](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/111/vbh/God.46(2003),br.1/2)

8. Materijalni opis (skupina 5)

U izvorniku na engleskom jeziku naziv skupine 5 promijenjen je iz ranijeg *Physical description area* u *Material description area*.²² U hrvatskom prijevodu naziv skupine 5 ostao je nepromijenjen.

Skupina materijalnog opisa u ISBD(ER)-u bila je obvezna samo za mjesno dostupnu građu; smatralo se da daljinski dostupna građa nema materijalni nositelj koji se može opisati.²³ U uvodnoj napomeni skupine 5 ISBD(ER)-a izričito stoji da se za daljinski dostupnu građu ne izrađuje materijalni opis. Svojstva daljinski dostupne građe u ISBD(ER)-u iskazivala su se vrstom i opsegom građe u skupini 3 i napomenom o vrsti građe, materijalnom opisu i zahtjevima sustava.

ISBD uvodi materijalni opis i za *online* građu. Kao posebna oznaka građe koristi se izraz „*online* jedinica građe“ iako izrazi koji se koriste za posebnu oznaku građe ISBD-om nisu propisani (5.1.2) pa se mogu navoditi izrazi koji odgovaraju opisivanoj jedinici građe i jeziku opisa. Izrazi se mogu, ali ne moraju kratiti.

Iako *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga* u Dodatku VII propisuje korištenje kratica za posebnu oznaku građe, izrazi za nove nositelje kojih na popisu kratica nema nisu se kratili. Bilježila se složena oznaka, npr. optički disk, i uz nju se navodio format materijalnog nositelja, npr. optički disk (CD-ROM), USB memorija.

O odluci o korištenju kratica u novom pravilniku ovisit će i način bilježenja izraza za posebnu oznaku građe.

Opseg daljinski dostupne građe (5.1.3) može se navesti za omeđene jedinice građe izražen kao veličina datoteke u okrugloj zagradi. Zbog stalne promjene veličine, za *online* integrirajuću građu razumljivo je da se opseg ne može navoditi.

U RDA-u opis nositelja (atribut entiteta *pojavni oblik*) navodi se sa zadanog popisa bez kraćenja, kao npr. *1 computer disc (xv pages, 150 maps) ; 1 online resource (68 pages)*.

U podatku o prisutnosti boje (5.2.4.3) ISBD upućuje da treba zabilježiti podatak o ilustracijama u bojama. Korisna dopuna bila bi da se zabilježi i podatak o odsutnosti boje (crno-bijelo) kada se smatra značajnim za korisnike

²² *Vidi objašnjenje u: Predgovor / ISBD. Objedinjeno izd. Nav. dj. Str. XIII.*

²³ Danas koristimo i izraz „građa na prijenosnim medijima“ za mjesno dostupnu građu, a „*online* jedinica građe“ za daljinski dostupnu građu.

kataloga. Za *online* građu, za koju se očekuje da je u bojama, može biti korisno istaknuti da je jedinica građe crno-bijela.

U RDA-u prisutnost boje dio je elementa opisa sadržaja (atribut je entiteta *djelo/izraz*). Da bi se opisala prisutnost boje koriste se izrazi crno-bijelo, u bojama, višebojno, jednobožno, a mogu se i detaljnije specificirati boje, kao npr. sepia, različite nijanse ružičaste, nijansirano plavom bojom.

9. Napomene (skupina 7)

Kako stoji u uvodnoj napomeni ISBD-a „dvije ili više napomena mogu se spojiti u jednu kad kataložna agencija to smatra prikladnim“. Za *online* integrirajuću građu prikladno je spojiti napomene o izvoru stvarnog naslova i iteraciji jer se stvarni naslov mijenja prema obliku koji se nalazi na zadnjoj iteraciji te su ta dva podatka usko povezana.

ISBD u napomenama i dalje zadržava razlikovanje opisa mjesno dostupne građe i daljinski dostupne građe iz ISBD(ER)-a. Tako je napomena o zahtjevima sustava (7.0.4) obvezna samo za mjesno dostupnu građu premda je i za *online* građu uvijek potrebna računalna oprema za pristup sadržaju.

S obzirom na podatke o vrsti medija u skupini 0 za svu građu, a ne samo onu na elektroničkom mediju, koja nema oznaku „neposredovan“, tj. za čije je korištenje potreban neki uređaj (npr. za građu na audiomediju, mikrooblike/mikroskopsku građu, projiciranu građu, videograđu), trebalo bi navoditi zahtjeve sustava, tj. tehničku opremu koja je potrebna za pristup sadržaju građe.

Takvu napomenu ima RDA, Oprema i zahtjevi sustava (*Equipment or system requirements*), u kojoj se navodi oprema i tehnički preuvjeti koji omogućuju dolazak do sadržaja građe u analognom ili digitalnom formatu.

10. Identifikator jedinice građe i uvjeti dostupnosti (skupina 8)

Na građi u digitalnom obliku često je navedeno više identifikatora, npr. DOI, URN:NBN, ISBN za formate ePub, PDF. ISBD ne specificira kako navoditi sve identifikatore koje nalazimo na jedinici građe koju opisujemo: navoditi sve ili samo onaj koji se odnosi na opisivanu jedinicu.

Zaključak

U deskriptivnoj katalogizaciji građe na elektroničkom mediju može se pratiti razvoj od prvobitne zatečenosti novim medijem i potrebe za izradom posebne norme za opis (ISBD(ER)) do *de facto* nestanka „elektroničke građe“ kao posebne vrste građe u objedinjenom izdanju ISBD-a.

U tradiciji je hrvatske knjižničarske zajednice praćenje i prihvaćanje ISBD-a kao norme za opis građe. Iako svako novo izdanje odražava i promjene na području nakladništva i uzima u obzir pojavu novih medija i formata, ISBD je još uvijek snažno orijentiran na opis teksta na „neposredovanom“ mediju.

Za očekivati je da će IFLA-ina Skupina za pregled ISBD-a nastaviti s radom na preradbi i razvoju objedinjenog izdanja.

LITERATURA

Barbarić, Ana. Skupina 0 ujednačenog izdanja ISBD-a iz 2011. ili Kako smo od opće oznake građe došli do oblika sadržaja i vrste medija. // 14. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredili Sanjica Faletar Tanacković, Damir Hasenay. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str. 20-35.

Buzina, Tanja; Karolina Holub. Mrežna građa : upute za katalogizaciju u bibliografskom formatu MARC21 [citirano: 2015-10-21]. 12. verzija dopuna, izd. 1999. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2011. Dostupno na: http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/02/mrezn-grada_final_web.pdf

ISBD : međunarodni standardni bibliografski opis / preporučila Skupina za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela i predgovor napisala Ana Barbarić]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014.

ISBD(ER) : međunarodni standardni bibliografski opis elektroničke građe : prerađeno izdanje ISBD(CF)-a, međunarodnoga standardnoga bibliografskog opisa računalnih datoteka / preporučila Radna grupa za pregled ISBD(CF)-a ; [s engleskoga prevele, hrvatske primjere odabrale i izradile Tanja Buzina i Sofija Klarin]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2001.

Klarin, Sofija. Definicije i nazivlje elektroničke građe : s pregledom nazivlja u Vjesniku bibliotekara hrvatske. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 50, 4(2007), 26-46. Dostupno i na: [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/513/vbh/God.50\(2007\),br.4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/513/vbh/God.50(2007),br.4)

Mapping of RDA content types to ISBD content forms and media type [citirano: 2015-11-03]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/node/5618>

Radovčić, Marija; Ana Barbarić. ISBD - od prošlosti k budućnosti. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 4(2013), 203-226. Dostupno i na: [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1661/vbh/God.56\(2013\),br.4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1661/vbh/God.56(2013),br.4)

RDA : resource description & access / developed in a collaborative process led by the Joint Steering Committee for Development of RDA (JSC), representing the American Library Association ... [et al.]. Chicago : American Library Association, 2010.

Sandberg-Fox, Anne. ISBD(ER) i novi razvojni smjerovi u obradi elektroničke građe. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 46, 1/2(2003), 50-59. Dostupno i na: [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/111/vbh/God.46\(2003\),br.1-2](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/111/vbh/God.46(2003),br.1-2)